

ВЕКТОРИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ ОСВІТИ ТА ОСВІТНІМИ ПРАКТИКАМИ: СПРОБА ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Вектор взаємодії між двома системами інтуїтивно розуміється як визначений напрям спільних дій цих систем, спрямований на вирішення певних спільних проблем для них чи поза ними. У випадку складних систем, якими є філософія освіти і освітня практика, вектор їх взаємодії є сумою векторів взаємодій між компонентами чи навіть елементарних частинок, з яких укладено ці системи. Відповідно, завдання ідентифікації векторів взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою полягає у встановленні номенклатури точок (проблем, завдань), на які спрямовано їхні зусилля, у визначенні структурних елементів цих систем та побудові широкоформатної діаграми огляду взаємодій між ними.

Для опису системи взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою (побудови діаграми огляду взаємодій) варто застосувати уніфіковану мову моделювання – UML (англ. Unified Modeling Language), в якій використовуються різні види діаграм – класів, компонентів, композитної структури, розгортання, об'єктів, пакетів, діяльності, автомата, сценаріїв використання, комунікації та послідовності, огляду взаємодії, синхронізації. Кожна діаграма призначена для найбільш простого і адекватного відображення декотрого одного аспекту системи. Лише уклавши такі діаграми, ми чітко побачимо взаємодію всіх компонентів системи в рамках освітнього процесу і зможемо приступити до проектування архітектури системи з обробки замовлень освітньої практики для філософії освіти. Проте до такого рівня експлікації системи взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою нам ще далеко, тому ця стаття лише пропонує перші кроки до такого опису, який вкрай необхідний як для філософії освіти, так і освіти.

Доказ цьому знаходимо у сьогоденній суспільній ситуації. Захищаючи нову владу від неконструктивної критики, Вікторія Наріжна висловлює позицію, що "кожен із нас має... стати експертом із питань державного управління, економіки, міжнародної дипломатії. Інакше як ми зрозуміємо, чи насправді уряд робить щось не так? Робить недостатньо? Не робить взагалі, а лише імітує діяльність?". Але для цього журналіст пропонує "спочатку зізнатися собі, що ми політично та економічно безграмотні. ... не розуміємо, як працюють макроекономічні механізми, "що доведеться якийсь час постійно вчитися, причому не завжди цікавим речам. Шукати експертні середовища, яким довіряєш. Читати нарешті закони власними очима... Звіряти свої оцінки з оцінками професіоналів, викристалізовуючи розуміння і чуття глобальних процесів". Якщо ми хочемо справді змінити країну, нам необхідно зрозуміти механізми суспільного контролю влади на громадських

засадах, витратити час і сили, з'ясовуючи, хто, в якій мірі і чому нічого не робить, виконувати складну роботу з побудови громадянського суспільства.

Застереження Тараса Шевченка "Якби ви вчилися так, як треба, То й мудрість би була своя" («І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...») стало одним із провідних імперативів у відзначенні 200-річчя з дня народження поета. Хоча колишнє Міністерство освіти і науки вважало, що в Україні стабільно високий рівень якості освіти, але ми змушені у цьому сумніватися, оскільки українська еліта (формальна і неформальна) виявилася нездатною привести свою країну до більш процвітаючого майбутнього. За кожної зміни уряду в коридорах влади виявлялася ще менш здатна група некомпетентних чиновників та крадіїв.

Водночас ми спостерігаємо парадокс: феномени "політично та економічно безграмотного" суспільства та "некомпетентності його еліти" паралельно співіснують з наявністю " нової свіжої філософії освіти", якою проголошено цикл наукових праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів», що Указом Президента України від 4 жовтня 2013 року був удостоєний Державної премії в галузі освіти у номінації «наукові досягнення в галузі освіти». На сторінках семи книг циклу наукових праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів» його автори, Губерський Л. В., Кремень В. Г., Андрущенко В. П., Суліма Є. М., Ільїн В. В., Савельєв В. Л., Шепелєв М. А., як підкреслюють рецензенти, уперше в педагогічній і філософській літературі проаналізували системну якість української освіти, її педагогічну матрицю, що визначає місце і роль останньої у європейському і світовому освітньому просторі; висвітлили перебіг Болонського процесу, вплив інформаційних і телекомунікаційних інновацій на модернізацію освіти, концептуальні реформи вітчизняної освітянської галузі. За новою освітньою парадигмою той, хто навчається, стає суб'єктом пізнавальної діяльності, а не лише об'єктом педагогічної дії. Серед важливих тенденцій розвитку освіти, вважають автори, – розповсюдження нововведень при збереженні національних традицій, національної ідентичності країн і регіонів.

Державною премією відзначені праці, які апробовувалися протягом останніх років як у публікаціях цих авторів, так і в їхній провідній діяльності у системі освіти. Ці праці, як і ті, що не відзначені преміями, є результатом сучасної взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою. Проте наявний їм паралельний світ – суспільна і елітна некомпетентність, аморальність та злочинність, які існуючі освітні практики здебільшого мовчки не помічали або навіть сприяли їхньому продукуванню, актуалізують питання про українську інтерпретацію філософії освіти, про тонус та силу її повідомлень. Пріоритети, напрями, вектори філософії освіти, здається, проходять мимо реальної освітньої практики України, не зачіпають її поле. Тому актуальною є пропозиція педагога-практика І.Соломадіна: "Потрібні системні зміни, а не якісь «точкові» дії. Потрібна нова сучасна, практична філософія освіти, нова освітня політика... потрібно почати процес системного аналізу та розробки цих системних змін, а в цьому контексті і авторської педагогіки".

Для цього найперше необхідно встановити вектори взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою, представити цю взаємодію як систему, об'єктам якої притаманні певні алгоритми дій, зміна станів та обмін повідомленнями між ними. Оскільки повідомлення ініціюють виклик певних операцій об'єкта (класу) або виконання, що є результатом, операції, для моделювання відносин між об'єктами (ролями, класами, компонентами) необхідно врахувати не лише обмін повідомленнями між об'єктами, а і обмеження, що накладаються на взаємодію об'єктів, та події, що ініціюють взаємодію об'єктів.

Здебільшого не замислюються про строгий сенс цього терміну і "вектором взаємодії" називається переважно певний тип чи форма співробітництва (наукове, культурне, духовно-культурне тощо), факт, феномен, явище (агро-туризм). Щоб розкрити метафору "вектор взаємодії" у першому наближенні, нагадаємо значення слів.

Взаємодія – процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхня взаємна обумовленість.

Вектор (від лат. vector – той, що несе) – математичний об'єкт, що має величину, напрямок й (необов'язково) точку прикладення. У найпростішому випадку - геометричний об'єкт, який характеризують довжиною і напрямком. Якщо в просторі задана система координат, то вектор однозначно задається набором своїх координат.

Філософія освіти – це один із цехів виробництва/розвитку інтелекту, під яким мають на увазі "роботу наукових і аналітичних центрів, університетську науку, успішне функціонування майстерень, студій, конструкторських груп, віртуальних спільнот і всіх інших форм організації діяльності людей, результатом якої стають нові смисли, знання і технології" [1]. Як і де відбувається виробництво філософії освіти в Україні? Це підготовка дисертаційних праць (працює декілька спеціалізованих вчених рад по захисту дисертацій), кафедри, конференції, НАПН, підручники, посібники, журнали.

Освітні практики – процес створення і відтворення інтелекту, під яким розуміють діяльність сукупності освітніх структур усіх рівнів, музеїв, бібліотек, архівів, виставок, видавничих центрів, – всього того, що "допомагає забезпечити безперервний процес збереження інтелектуального потенціалу суспільства". Якщо коротко, то освіта, вказує О.П. Пунченко, є багатовекторна система, в змісті якої цей автор схематично визначає такі основні вектори як "вектор психології", "вектор педагогіки", "вектор лінгвістики", "вектор технічних наук" та "вектор філософії". Що ж до вектора філософії освіти, то його дослідженню присвячена монографія О.П. Пунченка [1], яка завершується обґрунтуванням особистісного вектора в структурі освіти.

У випадку дослідження взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою обмежитися аналізом типів співробітництва між представниками цих інституційних сфер, на наш погляд, недостатньо. Філософія освіти та освітня практика є системами, світами, об'єктами, взаємодія між якими є окремим конкретним випадком взаємодії як філософської категорії, що відбиває процеси взаємодії різних об'єктів один з одним, їхню взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого. Тому щоб конкретно говорити про взаємодію між філософією освіти та освітньою практикою як про вид безпосереднього або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення, зв'язку, необхідно використати потенціал цієї філософської категорії, який нам підказує, що властивості об'єктів (у нашому випадку – філософії освіти та освітньої практики) можуть виявлятися і бути пізнаними тільки у взаємодії з іншими об'єктами. Взаємодія є інтегруючим фактором, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності, організацію структури.

Як філософія освіти, так і освітня практика мають у своїй основі певні типи взаємодії їх структурних елементів, що визначають відношення причини і наслідку. Кожна із взаємодіючих сторін виступає як причина іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони. Взаємодія протилежностей, протиріччя є найглибшими джерелами, основою і кінцевою причиною виникнення, саморуку і розвитку об'єктів.

То ж мусимо передивитися, що ж характеризує взаємодію між філософією освіти та освітньою практикою. Один із варіантів такого перегляду є проведення аналізу цієї взаємодії за аналогією з сучасним природознавством, за яким "будь-яка взаємодія пов'язана з матеріальними полями і супроводжується переносом матерії, руху та інформації. Пізнання речей означає пізнання їхньої взаємодії і саме є результатом взаємодії суб'єкта і об'єкта"^[11]. Зокрема, вектор взаємодії у конкретному координатному просторі визначає напрямок і швидкість у часі зміни "інформаційного поля" і залежить від суперпозиції різних "інформаційних полів".

Взаємодія між філософією освіти та освітньою практикою також пов'язана із своєрідними "матеріальними полями" (тобто передусім з фахівцями, що здійснюють філософсько-освітні дослідження та / чи освітні практики) та інформаційними полями і супроводжується переносом "матерії", руху та інформації. Ці тривіальні і зрозумілі речі стають не зовсім очевидними, коли ми спробуємо унаочнити метафору "вектор взаємодії", з'ясувати хоча б типи фундаментальних взаємодій філософії освіти та освітніх практик, поставити питання про елементарні частинки суб'єктів-переносників цих фундаментальних взаємодій, побачити подання взаємодії і спробувати описати діаграми взаємодії теорії і практики.

Незважаючи на розмаїтість впливів тіл один на одного (що залежать від взаємодій їхніх елементарних часток, які їх складають), у природі за сучасним даними фіксується чотири типи фундаментальних взаємодій за

порядком зростання їхньої інтенсивності: гравітаційні взаємодії (тяжіння), слабкі (відповідальні за розпад елементарних часток), електромагнітні та сильні (забезпечують зв'язок часток в атомних ядрах). У системі взаємодії між філософією освіти та освітньою практикою також можливо гіпотетично виокремити "гравітаційні", "слабкі", "електромагнітні" та "сильні" взаємодії. Тоді побачимо, що "гравітаційні" взаємодії ослаблені, "електромагнітні" лише у становленні, "слабкі" відсутні, а "сильні" замінені принципами здорового глузду, прагматизму і лицемірства.

Для такого представлення необхідно структурувати філософію освіти і освітні практики та скористатися аналізом фрагментації інтелектуального виробництва в Україні: відсутній повний інноваційний цикл, немає спільних стратегій, випали найважливіші ланки фундаментальної науки, мало аналітичних центрів, відсутня передплата на основні світові бази наукових і технологічних знань, що призводить до ізоляції і відставання українських науковців у всіх галузях знань. Також є порушеним процес відтворення інтелекту: освіта втрачає рівень і повноту, архіви і бібліотеки жебракують, система комунікацій фрагментована і погано вписана у світ, відсутня популяризація досягнень і розробок на світовому рівні, інтелектуальні видання і ЗМІ мало розвинені тощо.

Як для побудови різноманітного світу необхідні і достатні всі чотири взаємодії, так і для побудови ефективної освіти потрібно визнати необхідність і достатність всіх чотирьох вище перелічених фундаментальних взаємодій між філософією освіти та освітньою практикою, взаємодій, вектори яких мають бути у гармонії і когерентними.

Але нехай для філософії освіти ми знайшли правильні вектори (пріоритети, напрями) щодо освітніх практик: певні моделі шкіл чи університетів, моделі компетентностей педагогів, моделі змісту освіти, мету навчання тощо. Як ці правильні вектори трансформувати у повсякденні освітні практики? Як ініціювати науковців, освітян, учнів, студентів до сприяння розвитку фундаментальних взаємодій? Що тут можна порадити і кому?

Очевидно, створюючи інформаційне поле філософії освіти, філософи освіти покликані пропонувати власну систему категорій, яка буде успішніша за існуючі, представлені в опублікованих ними текстах.

Якщо використати вимоги до сучасного виробництва/розвитку інтелекту, то сучасна філософія освіти в ідеалі повинна подавати розв'язки проблем освіти і педагогіки таким чином, щоб вони мали універсальний характер і могли бути використані повсюди. Філософія освіти носить пошуковий і експериментальний характер – ніхто не знає справжнього стану справ, у першу чергу мотивацію людей до інтелектуальних зусиль і в яких галузях це буде виявлено. Важливий не тільки корпус знань у філософії освіти, але і його широке обговорення та аналіз. І тільки після цього можна поставити точніший діагноз проблем української освіти, виробити вектори і стратегію філософії освіти, принципи формування педагогічних програм та критерії їх оцінки. Якщо філософія освіти прагне посідати важливе місце у

відтворенні важливих елементів існуючих інтелектуальних інфраструктур та створенні їх нових перспективних форм і середовищ, окремих проєктив-проривів, орієнтованих на майбутнє, то відповідно вона зобов'язана дотримуватися таких векторів або принципів відбору свого змісту як цеху виробництва/розвитку інтелекту:

- містити елементи новизни, які відповідають глобальним викликам для України і можуть позитивно вплинути на стан її інтелектуального середовища;
- подавати пропозиції щодо нового використання історичного досвіду;
- подавати нові значущі смисли для майбутнього України;
- фокусувати організацію інтелектуальних комунікацій у країні і зі світом;
- мати чітко зазначений суб'єкт реалізації своїх рекомендацій;
- викликати інтерес і емоційне ставлення педагогічної спільноти.

Якщо звернутися до змісту сучасної світової і зокрема української філософії освіти через призму цих векторів, то чи має вона ідеї такої якості? Обговоримо це наступного разу.

Література: 1. Інтелект України. Програмна доповідь (Фонд Майбутнього України) 2013-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://grants.future-ukraine.org.ua/konkursna-komisija/programna-dopovid/>. 2. Пунченко О.П. Образование в системе философских ценностей: Монография. – Одесса: (б.и.), 2010. – 506 с. 3. Спиркин А. Г. Взаимодействие // Новая философская энциклопедия: В 4 тт. / Под редакцией В. С. Стёпина. – М.: Мысль, 2001.
